

Fülöp László

Október 23 – Egy Kései Jelentés

Október 23-a ugyanúgy indult, mint akármelyik más hétköznap. Andris a hajnal előtti sötét, álmos órákban indult munkába a szentendrei patakpartról, s két órával később érkezett a Fehér úti HÉV állomásra. Ahogy a vonat lassított, a tömött utazókocsi lépcsőjéről a türelmetlen utasok már ugráltak lefelé a megálló padkájára. Andris perceken belül munkások százai közt gyalogolt a távolabb fekvő gyár felé. A munkanap hétkor kezdődött.

Még napkelte előtt járt. A salakos út mentén a törékenyre hűlt levegőben sötétzöld parajok zsibbadtan vártak a melegítő napra. Azonban a nap, mint egy elhízott, elkényelmesedett, öregedő agglegény, nem mutatott sok igyekezetet. Lehet, hogy kedvét vette az éj leple alatt eluralkodott hideg, vagy nem volt elég ereje, hogy ráküldje sugarait a korai szmogra, minden reggel egy kicsit tovább odázta a felkelést. De már világosan látszott ahogy a gyárak kéményeiből szürke füst tolongott az ég felé, majd egyre ritkább és terebélyesebb lett a szürke oszlop, s végül ártalmatlannak álcázva magát, átlátszóan beleoszlott az csípős reggeli légbe. Hirtelen az jutott Andris eszébe, hogy a füsttel gépek mellé glédába állított munkások rejtett gondolatai illannak ki a munkahelyekről. A pesti gyárak ugyancsak működtek, s ő is az egyik agyonregulázott munkahelyre igyekezett. Oldalra pillantott, a komoly arccal mellette gyalogló munkásokra.

- Szép új világba igyekezünk – mormogta. Aztán felnézett. A világos égen nem volt egyetlen felhő sem. Ma is felmelegszik, s napos, enyhe, őszi nap lesz. De jó lenne ezt valahol kint tölteni...

- A Kőhegyen...- ugrott vele otthoni tájra a gondolat, s már látta a napos sziklákat.

- Andris, te ti-í-í-szta hülye vagy – intette le magát azon nyomban volt orosz-tanárja csaknem szállóigévé lett mondásával. S míg a lármás salakot gépiesen taposták lábai, kedvét felvillanyozta a vidám tanár emléke. Jó lenne kikerülni ma innen, gondolta, bár erre nem mutatkozott sok eshetőség. Finommechanikai műszerészinasokat nem nagyon küldtek ki a gyárból sehová, s ezt jól tudta ő is.

A gyár sziluettje egyre ütemesebben közeledett. A háttérből kiemelkedett a magas téglakerítés, amely a gyár telkét körülvette. Mögötte a szürke épületek álmosan pislogtatták vörös ablak-szemeiket a sötétséget komótosan váltó reggelre. Ott álltak, szögletesre meredve – a magas téglafal, szöges- dróttal a tetején, foglyul ejtette őket. A bejáratnak, s a sarkoknak komor hangsúlyt adtak a téglá-örtornyok. Az örtornyokat örök, az örököt fegyverek díszítették. Andris minden reggeli bemenetelt a gyomrán érezte meg. Nem a munka vagy a munkástársai miatt. A bezártság nyomasztó érzését regisztrálta így.

A gyárban

Munkás munkás után sorakozott a keskeny személybejárón. Ahogy átmentek a kiskapun, némelyiket leállították s megmotozták. A motozás irritálta Andrist. Miért motozzák őket? Mit hoznának be? Valami veszélyeset? Valami kárt okozó holmit? Nem emlékezett rá, valaha mondták volna nekik mi az, amit tilos volna itt behozni. A kapuőrök mindenestre éberek voltak, a biztonsági intézkedések szigorúak. Talán azért, mert a gyár egyik terméke radar volt. Állítólag nagykapacitású radar. A gyárnak az a része, ahol a radarokat állították össze, el volt kerítve még a gyáron belül is. Az elkerített területre a munkások csak külön engedéllyel léphettek be.

A falon belül a gyár valamivel barátságosabb volt, bár az adminisztrációs épület kényelmetlenül központi helyet foglalt el. El kellett menni mellette munkába menet, s újra, amikor kifelé, a kapuhoz igyekeztek. Andris nem szerette ezt az épületet. Ebben az épületben volt a pártiroda, a személyzeti osztály, a távoli főnökök, az elszámolók, s mind, akik – ahogy Andris hitte -, kontrollálhatták a munkával kapcsolatos életét. Valahogy fentről, mint madzagon lógó marionetteket irányította a bábos.

A pavillon, ahol Andris dolgozott, a szürke puritánság megtestesítője volt. Egy nagy doboz, amelyről visszaverődött minden emberi melegség. A lépcsőt szürke betonból öntötték, s úgy is hagyták. A padlók szintén betonból voltak, sima sötétszürkére festve; az öltözőhelyiség világosabb szürkék keveréke, s mindezt betetőzte, hogy szürke fémekkel dolgoztak. A folyosókon a világítás az elégtelen és a gyenge között váltakozott: ennyi fényben az egyéb színek is szürkének tűntek. A falújság adta az épület egyetlen színfoltját, mindenféle vörös papír övezte, lobogni akaró hullámokkal keretezte egyes politikai vezetők nagyított képeit. Andris éremlyítőnek találta a "kirakatot", s utálni kezdte a giccsesen felhalmozott, amúgy szép piros színt. Idővel immunizálódott – érzelmileg és értelmileg is. De a piros színek már nem tudott örülni.

Andris mindig megkönnyebbült, amikor a műhelybe belépett. A nagy helység éppoly puritán volt, mint az épület többi része, de tágas; az ablakok nagyok és a többihez képest, s az egész tér fényel volt teli. Mindenkinnek megvolt a helye a munkapadnál vagy az asztaloknál, attól függően mi volt a munka. Akik az elektromos motorokat szerelték vagy a mechanikai részeket, azok a hosszú asztaloknál ültek. Andris az ő társaságukat szerette leginkább, mert az asztalnál sok mindent megbeszélhettek, amíg dolgoztak. Egyszer az apja azt mondta, hogy a műszerészek a munkások elitjéhez tartoztak, s igaza volt – legalábbis ha ezt a csoportot vesszük példaként. Az emberek okosak voltak és érdeklődtek. Munkaszünetben a Népszava mellett valaki előhúzott egy Irodalmi Újságot vagy Hétfői Hírlapot és elolvasták, vitatkoztak a cikkeiken. A munkások már nagy gyakorlattal könnyedén keresztülláttak a Párt politikáján és a politikusok frázisain.

A mester

Különösen okosnak tartotta mesterét, Szabót. A mesternek rangján túl is különös státusa volt a munkások között, bár ritkán parancsolt és inkább figyelmes volt mások iránt. Amit viszont tett vagy mondott, azt igen határozottan tette. Szabót komolyan vette mindenki. Igaz, ő idősebb és tapasztaltabb is volt legtöbbjükénél, talán ő volt a legöregebb a brigádban. Andris szerint lehetett ... bizony már negyvenen felül is. Tapasztalt szeme észrevette a legkisebb egyenetlenséget is a munkadarabon, s Andris azt hitte, hogy vörös szemöldöke alatt ülő szúrós, zöldes szemével keresztüllátott rajtuk. A munkában keményen hajtott. Nem sok pihenést engedett a nyolc óra alatt. És megkövetelte a pontosságot. Andrist újra és újra visszaküldte a munkapadhoz, amíg végre helyes méretre reszelte a munkadarabot. A többiek nevettek Andrist, s néha a mester is elmosolyodott. De egy nap, mikor látta, mennyire bántotta a fiút, hogy újra meg kellett dolgoznia a darabot, utánaszólt:

- Na, gyerek! Nem csinálsz te rosszul. Mi sem csináltuk jobban amikor elkezdtük. – Amit megenyhült szívvel Andris vígasztalásnak is vett, mert akkorra már meg volt győződve, hogy két balkézzel lett megáldva. Aztán, amint a betanulási időszak néhány hónapja elmúlt, kezdett bepasszolni a brigádba. Még a művezető is, aki tekintélyét és a csoporttól való távolságát is tartotta, technikai dolgokban kikérte a mester véleményét. Politikai dolgokban persze önmagát tartotta a hivatalos vélemény megtestesítőjének. Sztálin és Rákosi tanítványa volt, mondta hetente többször is. S míg a hivatalos propaganda a nép nagy tanítóinak titulálta őket, a műhelyben az efféle tömjénezésnek nem sok hitele volt.

- Csakugyan az volt? – kérdezte Andris az egyik ilyen kinyilatkoztatás után a mestertől.

- Nem hiszem. De sosem lehet tudni milyen kapcsolatai vannak. Azt hiszem, semmi egyéb, mint egy szerencsétlen, félelemmel telt ürge. Egy német koncentrációs lágerből szabadult, s most biztosítani akarja, hogy ne kerüljön egy hasonlóba. De azért vigyázz, amikor itt van ... – figyelmeztette.

Ebben az évben szokatlan eseményeknek voltak tanúi. Nemrég Rajkot, a volt kommunista belügyminisztert rehabilitálták, akit néhány évvel azelőtt árulás vádjával bűnösnek találtak és kivégeztek. Vajon Rajk mit szólna most, ha életre is kelne? Talán akkor nem is rehabilitálták volna. A "népi demokrácia árulóját" ahogy akkor megbélyegezték, most nagy ceremóniával újratemették, s özvegye még gyilkosainak megbüntetését is javasolta. Ez nagy szó volt. Rajk korábbi vádlói között volt Rákosi, a művezető egyik "nagy tanítója" is.

- A tanítvány még bajba is kerülhet azért, amit úgy megtanult, – mondta kaján humorral az egyik segéd, amikor a művezető nem volt a közelben. S bár az ügy meglepő és izgalmas fordulatot vett, Rajkra nem vesztegetett sok szimpátiát a brigád.

- Egyik nagy kommunista kutyát kinyírták a többiek, biztos sok embert kinyírt ő is, amíg fenn volt. – mondta valaki az asztalnál.

- Megkaptam, amit megérdemelt – egyezett vele egy másik, vállvonogatva.

- Nem ő szervezte meg az ÁVO-t? – kérdezte egy harmadik.

- S ha akkor “csalhatatlan bizonyítékok” alapján halálra ítélték és most megtudtuk, hogy ártatlan volt: ez mit jelent? Talán azt, hogy a mi csalhatatlan vezetőink között vannak, akik nem is olyan csalhatatlanok? – valaki óvatosan fogalmazta meg a gondolatot, amely ott bujkált mindnyájuk fejében.

- Persze azt mondták, mindent be is vallott – fűzte tovább egy másik. – Lehet, épp azok a hóhérok verték ki belőle, akiket ő hozott be a belügybe. – A fel-felbugyogó mondatok mögött ott rejtőzött a megfélemlített ember óvatos haragja. A félelemé, hogy bármelyikük odakerülhetett volna, s megkínózva, vallomást is tett volna bármiről, mint sokan, akikről suttogó híreszteléseket hallottak.

Az egyik segéd azért elment a temetésre, hogy majd jelentse, mi ment végbe ott. Hány “nagy vezetőnk” volt ott, s hányan gyakoroltak “önkritikát”? Persze anélkül, hogy önmagukat is belerántanák a megbüntetendők közé. Mindnyájan szerették volna látni, hogyan adják elő a szónokok a tekerő szóláncukat, a mester azonban csak egy segédnek szerzett kilépőt, mert a temetést napközben tartották, és a munkát nem lehetett, csak úgy, elhanyagolni.

Mégis másféle nap, mint a többi

De ma nem ilyen nap volt. Nem történt ugyan semi, ami nem a munkához tartozott volna. Azaz, legalábbis ebéd utánig nem. Andris épp egy öklömnyi méretű elektromos motort bütykölt, amikor az egyik műsz-erészegéd berontott a műhelybe:

- Most jöttem az adminisztrációról ... – lihegett, mert rohant a lépcsőkön is. Aztán, talán az izgalomtól is, levegőt kapkodva, kipirulva, kissé meghalkítva hangját, mondta, hogy diákok tüntetnek a városban a poznani lengyel munkások mellett.

- Na és? – vágott közbe az egyik, s visszafordult a munkapadhoz. – S’akkor mi van? – Igaza volt. A legtöbb tüntetés nem volt más, mint közhazugság, hogy félrevezessék a naivakat. Ebből mindenkinek elege volt. Bár valami rémlett, hogy a Poznanban zavargások voltak.

- Nem értitek? Ezt nem “ők” szervezték. Ezt az egyetemisták csinálják! Ez egy spontán felvonulás!

- Na és? Mi? A lengyelek? Rendes bagázs, de mi a fenét tudunk itt tenni? Ők még csak nem is hallanának róla, ha mi is kimennénk tüntetni értük – szoltak többen és visszafordultak a munkapadhoz.

- De ez nem minden! – kapkodta a szót a hírhozó. – Itt nemcsak erről van szó! Valaki kitűzött egy új “Tizenkét Pontot” az adminisztrációs épület falújságjára. És abban az első pont, hogy az oroszok menjenek haza!

Most már mindenki feléje fordult – hitetlenkedve. Egy pillanat alatt leállt a munka.

- Megbolondultál, vagy folyékonyat ebédeltél?

- Megőrült – és mindenki egyszerre beszélt; mint megzavart méhkasról a méhek, röpködtek a kérdések, mondatok a levegőbe. A terem zúgott a sok egyszerre-beszédétől.

- Ma piát adnak az adminisztrációnál, nem utasításokat. Hé, valaki ugorjon le, nehogy kimaradjunk! – hangoskodott az egyik okos franci.

De már minden szem a segéden volt. A műszerész arca sugárzott, a szemei ragyogtak az izgalomtól, mint aki örömteli hírt hoz.

- Higyjétek el, saját szememmel láttam a vitát a gyár párttitkára és egy másik főkomcsi között. A főnök le akarta vetetni a tizenkét pontot a falújságról, amit valaki a személyzetiből tűzött oda. És képzeljétek – a párttitkár jóváhagyta! A főnök kiabált, hogy a párttitkár főnökéhez fog fordulni. Amíg ők kiabáltak, én elolvastam a papírt. Esküszöm, az volt ráírva, hogy az oroszok menjenek haza, s még olyanok is, hogy “végre legyünk igazán függetlenek” meg “egyenlőek a nemzetek között”, meg követelték, hozzák nyilvánosságra mit csinálnak az oroszok a magyar uránnal, meg ilyesmi...

Hihetetlen, de hinni kellett! Nem sok kétség fért ahhoz, hogy az igazat mondja. Ha nem, akkor neki kellett volna adni a Cannes-i filmfesztivál férfiszerepének nagydíját. És különben is, miért hozta volna fel a Tizenkét Pontot? Annak komoly, szent hagyományai vannak, szabadság, egyenlőség, emberi jogok – ezek nem tartoztak

műhelyi viccek közé. De nem értették, hogyan mehetett ilyenbe bele a párttitkár. Nem jól értette a segéd? Itt valami őrült félreértés forog fenn. Vagy csak itt a gyárban? Nem, nem – hát odakint a diákok tüntetnek!

Andrist is elfogta az izgalom: “Valami történik odakint. Csak nem ülök itt és várom a híreket, míg a világ beindul, s újra forogni kezd! S talán, végre előrefelé ...”

Szabóhoz fordult:

- Mester, legyen szives, engedjen ki, hadd nézzem meg mi folyik a városban – s izgalmában egyik lábáról a másikra állt, mikor látta, hogy a mester habozik. – Muszáj mennem, – mondta.

A mester alaposan megnézte a fiút.

- Jól van, – mondta egy kis fontolgatás után -és holnap jelented pontosan a történeteket vagy legközelebb más megy. Érted?

Andris már húzta is a munkakabátját, míg a mester írt és adta az utasításait, hogy hová küldi a papírral és miért. Ahogy a papír elkészült, Andris futott, nem tudta kivárni, hogy befejezze.

- És vigyázz magadra! Nekem te ne masírozz! Hallod?! – kiabált utána.

- Igen. Pe-e-ersze, – ezt már az ajtón túlról kiabálta visszafelé a fiú, amint repült a szekrénye felé. Kicsit aggasztotta, hogy olyan ceremóniátlanul hagyta ott a mestert. Elvégre már “öregebb” volt, s megérdemelt volna egy kicsivel több tiszteletet. “Majd holnap megmagyarázom”, gondolta.

A város felé

A gyárudvaron alig tudott oly nemtörődömséggel menni, mint az olyan, akit a városba küldtek valami feladatot elintézni. Egy másik épületből magas, vékony srác sétált ki a sápadt napfénybe. Andris ismerte az inasiskolából.

- Szevasz Imre. Hová? – kérdezte, ahogy mellé ért.

- A városba.

- Hová “a városba”?

- Nem hallottad még? Közelebb hajolt, s hunyorgott: – Tüntetések vannak a városban.

- Én is oda megyek. Menjünk együtt, de váljunk itt el, hogy a kapunál ne gyanítsák. Majd odakint találkozunk. Van kilépőid?

Imre válaszul mosolygott, Andrisra kacsintott, s előre engedte.

Kívül, a salakos úton, a kaputól biztos távolban, Andris megvárta. Onnan már együtt futottak az állomásig.

A keletről berobogó HÉV két óra után tömve volt emberekkel. Annyira, hogy fűrtökben lógtak a lépcsőkön. Valahogy a fiúk is felkapaszkodtak az egyik lépcsőre, s egy fűrt részévé váltak. Andris az egyik kezével az ajtókorlátba, másikkal valakinek a vállába kapaszkodott. A tömeg csak nem csökkent a Keleti-ig, ahol a vonal vége volt. A téren emberek mindenfelé, beszélgettek kis csoportokban, leginkább a diákokról.

- Hol vannak a diákok?

- Azt mondják, a belvárosban. Más csoportok meg a lengyel követség elé mentek. – mondta valaki. S hol van a lengyel követség? Az emberek nem is tudták. Ki törődött ilyenekkel eddig?

- Akkor menjünk a belvárosba. – A villamosok sorban álltak a Rákóczi úton, vagy csak lépésben haladtak.

- Szaladjunk át a trolizhoz. – A troliz útja talán akadálytalanabb, s mellékút. Futtában kilihegett mondatokból értették meg egymást. Hely persze nem volt a trolizban sem. Még az ajtónyíláson lógó emberi fűrthöz sem csatlakozhattak, lábfejük már nem fért el a lépcsőn. A hátsó ütközőre álltak, s ujjhegyükkel kapaszkodtak az ablakkeretbe. Szerencsésükre a troliz óvatosan indult, lassan haladt – de gyorsabban, mint a gyalogosok, a belváros felé.

Kis kanyarok után, egy téren látták meg az első nagyobb embercsoportot. Egy embert hallgattak, aki a csoport

közepén beszélt. A két fiú gyakorlott sasszéval lépett le a troliról, s a tömeghez csatlakozott. Az ember hangosan olvasta a 12 pontot. Ekkor hallották először a közös kívánságokat, amelyeket eddig nem mert senki hangosan kimondani. Ellágyító muzsikaként itta be fülük az olvasó kiabáló hangját. Andrisnak hangosan vert a szive, a torkáig dobogott a hang. "Akár én is írhattam volna, olyan egyszerű és kézenfekvő ez a 12 pont" – gondolta. Mások is így érezhették, mert sok volt a helyeslő hang: "Ez az!", "Erről van szó!" Némelyek csak maguknak beszéltek, mások hangosan. Imre érzéseit nem volt nehéz az arcáról leolvasni.

A diákokkal

Amikor a felolvasó másodszor is belekezdett a pontok újr olvasásába, már nem tudták kivárni a végét. Otthagyták a hallgató embercsoportot, rohantak a belváros felé. Türelmetlenségükben nem tudtak gyalogolni, futni kellett. A Nagykörútnál visszaváltottak a Rákóczi útra, s felugrottak az egyik mozgó villamosra. A járdák tömve emberekkel, legtöbbször a belváros felé gyalogolt. "Mi van itt? Ma senki sem dolgozik?" Ekkor az EMKE-nél vagy két nyitott, fiatalokkal teli teherautó fordult rá az útra, a villamos mellé, nagy DISZ-jelekkel az oldalán. Andris arca savanyú grimaszba húzódtott:

- Ezek meg kinek kellene? – Az új Komszomol. A jövő kommunista generációja. Ő is belépett a gimnázium utolsó évében, hogy az egyetemi felvételenek ez ne legyen akadály, de napokon belül kirúgták a csoportból, amikor apját egy este elvitték. Pedig apja letartóztatása akkor még nem is volt hír Szentendrén. A DISZ-vezető valahonnét mégis tudta. De ezeken a teherautókon a fiatal emberek lelkes arccal jelszavakat kiabáltak, s nyomtatott papírokat, röpcédulákat dobáltak az emberek közé.

- Mit akarnak ezek? – kezdte megint gyanakodva. De hogy ne ítéljen mindjárt, visszafojtotta feltörő ellenséges érzelmeit. A villamosról is elkapott egy papírt, s amint a papírra pillantott, megváltozott a hangja, az egész hozzáállása. – Te, ezek támogatják az egyetemistákat! Azt írják, szolidaritást vállalnak az egyetemistákkal! Te, ezek velünk vannak!

Hát felfordult a világ! De most egyelőre jó irányba fordul.

Rákóczi út elején már nem tudták elviselni a villamoskerekek teherétől nyekergő lassú gurulását. Leugrottak, s futólépésben igyekeztek le a Kossuth Lajos utcán. Ide-oda siklottak, amíg lassabban haladó embercsoportokat előztek. A járda viszont egyre tömöttebb lett emberekkel, s ahogy haladtak a Duna felé, úgy szorultak ki egyre inkább az úttestre. Járművek itt már nem is jártak. Remélték, hogy a bölcsészkaránál rábukkannak a tüntető egyetemistákra.

- Nemrég a Petőfi térre mentek – mondta valaki, amikor a diákok után kérdezősködtek. Legalább jó úton vannak. A Petőfi-szobros Március 15 tér már csak néhány rövid ugrás az egyetemtől, a Duna felé.

Végre lihegve megérkeztek. A tér emberekkel volt teli, szerencsére még nem tömött. Keresztülsiklottak az embertömegben, egészen az útig. A legtöbb ember megállt a téren, a két fiú kilépett az útra, s visszanéztek a szoborra.

Ott állt a szabadság bajnoka magasan, kinyújtott karral az ég és Duna felé, mintha mondani készülné valamit. – Most megszólalhatna – mondta Andris óvatosan csúfokodva és a két fiú könnyen összenevetett. De akkor egészen gyengén meghallottak egy dalt a Rakparttól. Ahogy a dal közeledett, először a dallamát ismerték fel, majd a szövegét is megértették a régi toborzó nótának. Az eddig keresett diákok meneteltek feléjük, ők énekeltek:

Kossuth Lajos azt üzenete,
elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
mindnyájunknak el kell menni,
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!

Lehetek talán kétszáz, rendben, szabályos nyolcas sorokban meneteltek, s az ének szállt róluk, igéző hangok, mindenfelől fejek fordultak a rakpart felé. Ahogy eléjük értek, Andris Imréhez fordult:

- Menjünk velük!

- Bolond vagy? Nem vagyunk mi egyetemisták!

- De éppúgy érzünk mint ők. Nem? Gyerünk! – és lelépett újra a járdáról. Imre habozott. – Hé Imre! Mégis üzen! – Andris a szoborra mutatott, s úgy érezte, hogy Petőfi nem a Dunára mutat, hanem a tüntető diákok felé. S mindketten üzentek. Kossuth dallal, Petőfi utat mutatva.

S mintha a bizonytalanságukra akartak volna választ adni, a diákok tagoltan, ütemesen kiáltani kezdték:

“Aki magyar velünk tart! Aki magyar velünk tart!”

Andris húzta Imrét – ők voltak a legelső, akik a diákok mögé álltak. Andrisnak egy pillanatig még eszébe villant a mester intése, de akkor már az utolsó sorokban menetelő diákok szeretettel rázták a kezüket, megölelték őket. S a dal felzengett újra, hívón a tömeg fölé terjedt:

Ha még egyszer azt üzeni,
mindnyájunknak el kell menni,
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!

Nagyobb lesz a tenger

Az emberek, mint akiket elszabadítottak, leléptek a járdáról, s fordultak a menetelők után. Érdekes volt látni, mint állt be a növekvő tömeg szabályos sorokban a diákok példájára.

Összenéztek, Imre arca is sugárzott amint túlkiabálta a zajt, a dalt: – Igazad van! Ez az üzenet! – megölelték egymást s túlradó lelkesedéssel harsogták a refraint.

Így meneteltek a rakparton, a Duna mentén, szabadságdalokat énekelve, egyenlőségről és más effélékről. A tömeg, amelynek részévé váltak, meg-megállva haladt a Parlament felé. Az egyik megállásnál Andris megkérte Imrét, aki kettejük közül a magasabbik volt, emelje fel, hogy láthassa, mennyien vannak. Imre térdeinél fogva magasra emelte Andrist, az visszanezett, de már alig látta a tömeg végét, még mindig sorakoztak az emberek. Micsoda látvány! Előre is, hátrafelé is nőttön nőtt a tömeg.

Már jócskát elhaladtak, amikor az egyik megállónál disszonáns hangok is keveredtek az buzgó lelkesedésbe. A mögöttük lévő sorokban többen elkezdtek kiabálni, hogy “Akasszuk fel Rákosit! Akasszuk fel Rákosit!” Andris megperdült, mintha áram ütötte volna meg. “Most fogják kirángatni a tömegeből a szerencsétlen örülteket, s soha senki nem fogja őket többé látni.” Az ÁVO ravasz ügynökei, akik – ebben egész biztos volt, – itt rejtőzködnek soraikban, vagy legalább is a járdán állnak, most azonnal elviszik őket. De senki nem történt semmi. A főkiabáló körülnézett, s látva fiúk megrökönyödött arcát, teljesen Andris felé fordult:

- Mit bámulsz? Kiáltsd te is!

Andris egész fiatal életében a halálbüntetés volt, de ilyen vérengzők, mint Rákosi, Gerő meg Farkas esetében percekben belül megalkudott volna az elveivel. Itt mégsem tudta magát rávenni, hogy a szabadság akarásának ezt a nagyszerű megnyilvánulását a bosszúra való felhívással rontsa meg.

- Most nem erről van szó – szólt vissza. – Meg ilyenekre nem érdemes most ezt a szép időt vesztegetni. Imrével már kezdtek összehangolódni. Ránézett, Imre sem kezdte el a kiabálást, csendes fintorral tagadóan rázta fejét. Körülöttük az emberek sem csatlakoztak a vad szólamhoz, így az lassan elhalt.

Amikor a hídhöz értek, újra lelassultak, mert egy még nagyobb tömeg jött át a hídon. Zászlókat is hoztak, lengették elől. Az egyik diák bekiabálta:

- A Bem szobortól jönnek.

Imre már egészen hozzászokott, hogy magasra emelje Andrist, hogy jelenthesse az egész, növekvő emberi megmozdulást. Itt is felemelte. “Ez még talán nagyobb menet mint a miénk!” – rögzítette Andris. Az embertömeg betöltötte a hidat, rátekeredett az útra, s a sorok vége elveszett a középkori, budai utcikákban. Amint közel értek, hatalmas, örömteli rivalgás rázta meg a levegőt. A Bem-térief, lobogókkal, átvették a vezetést, s az első után Andrisék csoportja is beindult. A sorok összekuszálódtak, a tömeg összevegyült.

- A Parlamenthez! – hangzott a jelszó.

Lehetett látni amint a nap nagy sárga fényességgel a láthatár aljáról utánuk nézett, ahogy az egyesült tömeg befordul a pesti belváros keskeny utcáiba. Ilyet ő sem látott mostanában és sajnálhatta, hogy a fenti rend értelmében nem nézhetne tovább a lenti rendcsinálás merész módját.

A távolság a Parlamentig nem volt nagy, mégis órákba telt, amíg odaértek. Néha megálltak, egy-egy kis utca közepén; miért, nem is tudták, de azért hangjuktól zengtek a keskeny utcák. Így toporogva, lépésenként haladva, lassan teljesen besötétedett.

Az egyik kis utcában látták meg először a felkelés zászlaját. Emberek álltak a lakások ablakaiban, a házak balkonjain, s integettek a menetelőknél. Kendőkkel, csupasz kezeikkel, zászlókkal. Egyszer csak egy nő, aki zászlót lengetett az egyik balkonnál, ollót vett elő, s kivágta a szovjetet-utánzó, a kommunisták által a magyarokra erőszakolt emblémát a zászló közepéből. S lengette a megtisztult, lyukas, háromszínű zászlót a fejek felett. Mint a feltöredező kéreg, úgy pergett le a lelkekről az évek óta lerakódott félelem. A tömeg hatalmas üdvrivalgással fogadta a bátor gesztust.

A Parlamentnél

Az utcákban gomolygó tömeg minden irányból a tér felé haladt. Lassan Andrisék is megérkeztek a Parlament teréhez, a Kossuth térre. .

A tér már telve volt mozgó emberekkel, de ezt a menetoszlopot nem lehetett megállítani. Az oszlop lassan, de biztosan, mintha egy egység lenne, nyomult előre, rézsútosan a Parlament főbejárata felé. Az elől lévőket nyomták a hátulról jövők, előre kellett menni, akarta-e valaki vagy sem, amíg olyan 30-40 méterre lehettek a főbejárattól. Ekkor a nyomás alábbhagyott, a már helybenlévő tömeg is ellenállt – megálltak. A diákvezetők közül többen előrefurakodtak, felmentek a Parlament lépcsőin a bejárathoz, de a félvilágításban már nem lehetett látni, hogy ott mi történik. A tömeg betöltötte a teret, csoportos jelszavakat kiabáltak, dalokat énekeltek; emberek ültek a szobrokon, vagy azok talapzatán; emberek ültek a sárga villamosokban, melyek ott álltak a tér kerületén szabályosan a síneken, s emberek ültek a tetejükön is, mert leeresztették az áramszedőket. A jelszavak változóak és sokszor szellemesek voltak. Az embereket nyilván irritálta a sok vörös csillag, s különösen, amelyik a parlament gótikus csúcsának a tetején díszlegett, mert többször felhangzott a szólam: "Oltsák el a csillagot! Fogyasztja az áramot!" De általában Nagy Imrét követelték és az oroszok hazamenetelét.

Miután megállapodtak egy helyen, barátkoztak a közvetlen mellettük állókkal. Andris és Imre még mindig egymás mellett voltak, s barátsággal egymáshoz tartozónak érezték magukat. Körülöttük állt egy fiatal kapitány, egy helyes leány, középiskolás diákok, s különböző korú civilek. Mind barátkozó hangulatban. Úgy beszélgettek egymással, mintha örökké ismerték volna egymást. A kapitány cigarettát vett elő, és mosolygós arccal körbekínálta. Majd egyetemisták jöttek, nagy gombolyag nemzeti színű szalagot vágtak apró darabokra, s osztogatták. Az egyik kedvesen odafordult a közelben álló fiatal lányhoz, aki akkor kezdhette a középiskolát:

- Kislány, magának még nincsen kokárdája.

Ezzel a kabátjára tűzött egy frissen vágott szalag-darabot, s máris továbblépett. A lány arca belepirult az örömből, vagy az egyetemista meleg hangjába. Imre újfent felemelte Andrist – a tér színültig telve volt emberekkel, itt-ott egyenruhások is, néhol megkülönböztethető csoportok.

Ekkor már igazán örültek, hogy elől lehettek. Innen csaknem mindent be lehetett látni ami elől történt, s érteni lehetett a beszédeket, a költeményeket is, amelyeket a bejárat északi oldalán levő első emeleti balkonnál mondtak el. Nehány kisebb üdvözlő beszéd és jelentés után Sinkovits Imre fiatal színész lépett ki a balkonra. Világosan ki lehetett venni ismerős magas homlokát és simára hátrafésült haját, és elkezdte szavalni a "Talpra magyar"-t. S ahogyan szavalt – az emberek hitték. Petőfi is büszke lett volna erre az ismétlésre. Talán az új tüntetőkre is. S a tömeg, mint egykor, mosz is egy emberként esküdött a refrénnel:

"...A magyarok istenére
esküszünk, esküszünk,
rabok tovább nem leszünk!"

Ezekben a percekben biztosan nem lehetett volna visszavonulásra birni a tömeget. Legalábbis vérontás nélkül nem. Senki nem akart úgy elmenni, mint a szovjetek rabja, s az emberek meg voltak győződve, itt valami rendkívüli engedménynek kell születnie. A kommunista vezetőknek is kell, hogy lássák: itt a nép nyilvánította ki akaratát. Itt nem lappangott a burzsoázia, itt mindenki, a NÉP menetelt. Hol is voltak most az ország vezetői?

A beszédeket a tömeg nem mindig fogadta egyöntetű lelkesedéssel. Amikor Veres Péter író és volt miniszter lépett a balkonra, azok az emberek adtak reményeiknek hangot, akik valahogy a Parlamenten belülré kerültek, a tömeg ritmusos szólamban hallatta érzelmeit: "Nem kell Veres! Nem kell Veres!" Az emberek nem felejtették el, hogy "vállvetve haladt" még korábban – legalábbis a nyilvánosság előtt – a Rákosi-vezette klikkel. S bár a szólamot mindenki kétféleképpen értette, Andris később hallotta olyantól, aki állítólag belül volt, hogy a végeredményben jó szándékú és magyar érzésű író betántorodott az erkélyről, arcát tenyerébe temetve megrendülve ismételte: "Mit vétettem én a magyar népnek?..."

Talán rádöbbsent, hogy volt barátaival mennyire nem egyezett az a nép, akit ő szeretett.

A beszédekre irányuló figyelmet egyre-másra egyéb jelenségek szakították meg. Egyszerre minden fény kihunyott a Parlament terén, s környező épületekben is. Elhűlt moraj rebbent fel a tömegeből. Úgy látszott, a hatóságok mégis csak ott vannak körülöttük, és megelégtették a hallottakat. Mintegy válaszként egy középiskolás diák elkiáltotta magát:

- Világítsunk az orosz könyvekkel! – s egy percen belül égtek a fejek fölé emelt orosz tankönyvek, újságok.
- Lehet, hogy barátunk sem volt jeles az orosz nyelvből – nevetett valaki.
- Na ezeknek is lesz mit magyarázni holnap az iskolában – mondta egy másik mellettük. Megértő mosoly az arcokon. A téren lobogtak a fáklyák.
- Az is lehet ám, hogy az orosz nyelvtanár is köztük van – adta a szót egy harmadik.

Akárhogy is volt, a könyvek, újságok lobogása nem tarthatott sokáig. De nem várt segítség újból akadt. A Parlament déli oldaláról, a Dunapart felől lassan, lépésről-lépésre közeledett egy nyitott teherautó rajta katonákkal. Azt hitték, most a kitartásukat teszik próbára, mert a katonákat azért küldték, hogy szétzavarják az egybegyűlteket. De a kiskatonák kiabálták, hogy majd ők helyreállítják a tér megvilágítását. Munkához láttak és rövidesen újra kigyulladtak a tér fényei. Nem lehetett tudni honnan kerültek ide, de több "Isten áldja meg ezeket a fiúkat" hangzott el. Míg dolgoztak, a felvonulás egyik géniusza, kiváló stratégiai érzéssel elkiáltotta magát:

- Velünk van a hadsereg!

S a tömeg biztonságában megerősítve ütemesen utána kiáltotta:

- Velünk van a hadsereg! Velünk van a hadsereg!

Soha jobbkor. Az emberek már kezdtek nyugtalankodni, a hosszú várakozás miatt és sokakat aggaszthatott a tér elsötétítésével bizonyított felsőbb hatalmi kontroll is. És ez a jelszó nemcsak a tömeget nyugtatta, hanem a katonákban is felébreszthette az együvértartozás érzését.

Még Nagy Imrét követelték. Hitték, hogy ő hangot képes adni annak, amit az emberek szeretnének. Mivel nem jött, többen már arról beszéltek, talán lefotgák a hatóságok, azért nem tudott idejérni. De ha a hadsereg is velünk van... Ígéret hangzott az erkélyről, hát maradtak.

Máskor meg fiatalokkal megrakott teherautó hajtott lépésben a tömegbe, s kiabálták:

- Lövik az embereket a Rádiónál! Lőnek ránk a Rádiónál!

Kik? Hát a hatóságok. Az ávósok. De ezt... persze ezt nem lehet hinni. Talán ezeket azért küldték, hogy széthúzzák a tömeget, s a követeléseknek ne legyen elég nyomatéka... "Maradjunk, s hangosan követeljük Nagy Imrét! Ne engedjünk, ne oszoljunk!"

Mikor egy kisebb csoport elindult a lassan curikkoló teherautó után, még Andrisék kiabáltak utánuk:

- Ne menjetek! Most ide kellünk!

Nagy Imre beszéde

Végre kilenc óra felé kocsik érkeztek a Parlament elé és röviddel később Nagy Imre szólalt meg az erkélyről:

- Elvtársak!

Csalódott zúgás, majd visszadörögte a tömeg: – Nincs elvtárs! Csak polgártárs!

- Polgártársak! Magyar testvéreim! – kezdte újra Nagy Imre.

Elégedett moraj. Ez már más! Most már mindenki ráfigyelt. Nagy Imre köszönte a belé helyezett bizalmat, s elmondta, a vezetőség bizonyosan figyelembe fogja venni a nép kinyilvánított akaratát. De, hogy minden jól menjen, ne legyenek túlkapások, s mert nem szeretné, ha magyar testvérei közül bárki is megsérülne, mindenkit kért, térjenek haza.

Megközelítheti-e a vezetőség realitás-érzéke azt, amiben Nagy Imre bízott? A tömeg alig akart oszlani. De itt már nem sok tennivaló akadt. Az utolsó órában egy lány, Molly, csatlakozott Andrisékhoz. Kézenfogva indultak a beszélgető csoportokat kerülgetve a Kiskörút felé, amikor nevét is megtudták, s hogy a Móríc Zsigmond körtérnél lakik. “No, lesz mit mesélni holnap a gyárban” – gondolta Andris.

De vajon csakugyan történt-e valami a Rádiónál?

A Kossuth tér sarkán csoportba verődött izgatott emberekhez álltak le. Középen egy fiú és egy leány hangosan beszélte a Rádiónál történeteket. Igen, lőtték az embereket, bele a tömegbe, amely a 16 pont beolvasását követelte. Ugyan már, nem lehet. Hát ki ez a kettő s honnan jöttek? Azt mondták, a Rádiótól – szolt vissza az egyik ember. Imre nagyon komolyan fodult Andrishez:

- Én ismerem ezt a lányt, egyetemista. Te, ez nem hazudik.

- Akkor mire várunk? A Rádióhoz!

A fiúk és Molly is, mások is futni kezdtek a Kiskörút felé. Az amerikai követség oldalánál futottak el, csillogó kocsik mellett, s bár az épületben sötét volt, nem tudták elhinni, hogy odabent aludtak.

Andris egyenesen, gyors tempót vett fel. A gimnáziumban középtávfutó volt. Érezte, ilyen iramban el tudna futni a Rádióig is. De ez a kettő...

- Imre, Molly, hogy megy, birjátok?

- Miattam ne aggódj – válaszolta Imre lihegés nélkül. Molly is meglepően jól futott.

A Kiskörúton is futottak emberek a múzeum felé. Egyszerre vagány teherautós állt eléjük.

- Hová? A Rádióhoz? Elviszlek benneteket. Azzal lenyitotta a teherkocsija hátsó ajtaját. A teherterre oly gyorsan ugráltak fel emberek, hogy míg Andris Mollyt segítette fel, a teherautó megtelt és ő majdnem lemaradt. Imre húzta fel, mikor a jármű gurulni kezdett.

A Rádiónál

Az Astoria sarkán leállt a teherautó. Itt a villamosok és buszok üresen álltak, emberek kavarogtak köztük. Lövéseket nem lehetett hallani. Lehet, hogy nem is lőttek. De azért egymás kezét fogva haladtak előre a Bródy Sándor utcához, hogy eljussanak a Rádióhoz. Az utca zsúfolt volt emberekkel. Ilyen tömegben keresztül lehetetlen a Rádió épületéhez jutni: Andris gyorsan irányt váltott a Múzeum főbejárata felé. Ott csak néhány tucat ember állt, akik mint ő, a kerten át akartak a Rádióhoz közelebb férni, és látni, mi igaz a hírekből. A kavicsos kerti úton aztán futva a Múzeum mögé érkeztek, a Múzeumkert hátsó vaskerítéséhez. A kapu nyitva állt, lefutottak a lépcsőn, s már az utcán is találták magukat vagy hetven ember között, amikor a Rádió szembeni kertjében, a rácsos kerítés és a bokrok közt tányérsapkás guggoló alakokra figyeltek fel, kezük ügyében fegyverek. ÁVH-s katonák. Mögöttük, egész hátul egy revolverrel hadonászó alak látszott, talán egy tiszt. Mi ez? Csak nem akarnak lőni? Az emberek hangosan háborogtak: “Ezek is magyarok, csak nem fognak ránk lőni!?” Tőlük balra, a Rádió udvarának végén ferde ékalakban az épület védelmébe húzódva állt a tömeg. Azon túl a tünetők elállták az egész utcát. Talán mégis lőttek már? Elkezdtek kiabálni a fegyveresekre, hogy “magyarok vagytok ti is”, “csak nem lőttök a népre”, amikor az első sortüzet ellőtték az emberek feje fölé.

Őrültek! Mi szükség van itt lövöldözésre?

Jajgatások hallatszottak, mert akik a Múzeum kerítése mögött maradtak, azok kaptak a fejek fölé lőtt, talán csak ijesztgetésre szánt sortűzből. Andrisék csoportja meglóduzott és az álló tömeghez igyekezett átjutni, az épület-nyújtotta menedéket keresve. Kivéve néhányat, akik még mindig hihetetlennek találták ezt a szükségtelen lövöldözést. Az átrohanók viszont lelőtték őket, átfutottak rajtuk, néhány futó ember rálépett a fekvőkre. Andris még a fejét is tapogatta s morgott, micsoda durva figyelmetlenség így felöklelni az embert,

de mire igazán mérges lehetett volna, megjött a második sortűz is. Néhány golyó a Múzeumkert kerítés alatti falát is eltalálta. Fröcskölt szét a vakolat. A fekvők egyike sem kelt fel a kövezetről. Andris most már nem bánta, hogy olyan ceremóniatlanul fellökték. Laposan elnyúlva lassan kúszni kezdett az épület védelmében álló tömeg felé. Hason csúsztá végig a távot, melyet két perccel azelőtt még megfuthatott volna. ("Ugye kedves Andris, maga mindíg elkésik." – emlékezett volt osztályfőnöke dorgáló hangjára.)

A tömeg élén állók olyan örömmel fogadták, mintha ismerték volna. Ő is megkönnyebbült, bár meg volt győződve róla, hogy vele amúgy sem történhet baj. Az mindíg mással történik. Andris hát beállt a tömegbe s kiáltozni kezdett az ávósok felé – hogy nem érdemlik meg a napfényt, mert saját véreikre lőnek.

Röviddel a lövöldözés után a Rádió udvarából füst szállt fel és könnyfakasztó bombákat kezdtek hajigálni az utcára. Bár a tömegbe egy sem hullott, a kövezeten szétpukkantak, s a kellemetlen füst lassan szétterült az utcán. Az előlállók köhögni kezdtek, voltak, akik zsebkendőt tartottak a szájuk elé. Egy-két élelmes srác előreugrott, felkapta a kövezeten még sistergő bombákat és ügyesen visszadobálta a Rádió udvarába. A tömeg diadalmas rivalgással üdvözölt minden merész vállalkozást. Különösen az egyik, egy barna lódenkabátos fiú volt a vakmerő: egyiket a másik után kapta fel és dobálta vissza. Egyszerre egy lövés csattant fel, a barnakabátos a hasához kapott és a kövezetre esett. Andris és mások alacsonyra görnyedve kifutottak érte, s óvatos sietséggel behozták a tömegbe. Egy közöttük álló orvosezredes azonnal segítségére sietett, és utasításokat adott, mi a teendő. A fiút a Bródy Sándor utcában lévő olasz követségi épületek egyikéhez vitték, amelynek lépcsőjén már hozzáférhetett az orvos. Többen segítségért zörgettek az épület ajtaján.

Itt már nem volt mit tenni, Andris kifordult az utcára – ki a Múzeum körútra, hogy végre füst nélküli levegőhöz jusson. Erre ritkábban álltak a tüntetők, s a levegő is tisztábbnak tűnt. A Kálvin tér felől lassúmenetben néhány teherautó közeledett. A Múzeumkert előtt megálltak, katonatisztek léptek ki a fülkékből. Az emberek odasereglettek; hívták, jöjjenek segíteni kihajtani az ávósokat az udvarból. Az egyik, egy hadnagy kissé megrökönyödve nézett fel:

- Mi ilyenben nem vehetünk részt. Nem azért küldtek ide.

- Akkor adjatok fegyvert nekünk! – kiabálták a vérmesebbek. – Majd mi kihajtjuk őket onnan.

Közben a ponyvával letakart teherautók hátulját felnyitották. Kiskatonák ültek, szorosán egymás mellett, fegyver mindegyik kezében.

- Gyertek segíteni! Az ávósok lövik az embereket... a Rádiónál! – A katonák hitetlenül néztek egymásra és a csoportra, mert lövések nem hallatszottak. De az emberek kiáltozásai megingathatták őket, mert kiszült, azért kiküldték ide őket, hogy szétzavarják az utcai tömeget.

- Mi van itt? Maguk mit akarnak itt? – kérdezte a hadnagy, aki elég impozáns volt ahhoz, hogy az embergyűrűbe merjen lépni.

- Mi szabadságot akarunk, még nektek is – válaszolt egy középkorú ember hangosan, de elég fanyarul. – Itt az történt, hogy a diákok be akartak olvasni egy tizenhat pontból álló követelést a rádióba, először beengedték, aztán lefogták őket. Most meg ezek a vaddisznók lőnek az emberekre a Rádió udvarából. Ezek lelőnék még az apjukat meg a testvérüket is, ha a szabadságért jönnének tüntetni. Most már értitek? Ti is idejöttök, s magyarokra akartok lőni?

- Mi nem akarunk lőni senkire – mondta újra a hadnagy.

- Akkor minek a fegyver? Adjatok nekünk, mi majd kifüstöljük őket! – kiabálták többen is.

- Nem adhatjuk, de nem is érnének vele semmit – mondta a hadnagy -, nincs golyó a fegyverekben.

Ezt senki nem hitte. A hadnagy intett az egyik katonának, aki kinyitotta a fegyvertárt. Valóban üres volt. A katonákban sem bízott a vezetőség.

A hadnagy lecsukta a felhúzott ponyvákat, beszólt a sofőrnek és a teherautók lassan kerülgetve az akadályokat, elgurultak az Astoria irányába.

- Legalább nem támadtak meg bennünket – mondta valaki.

- Néhányan asszem maradtak is volna – bizakodott egy másik.

A MUSZ-os

Andris elindult vissza a Rádióhoz. A Bródy Sándor utcai embertömegben keresztülfúrta magát és lassan visszajutott eredeti helyére. A tömeg most is követelte a diákok szabadon bocsátását, s kígyót-békát kiabált az udvarban még állást foglaló ÁVH-ra. Időben érkezett: haragos kiáltások közben a tömegben egy katonát lökdöstek. Andris ránézett, s ahogy közelebb került, látta, hogy csákány-lapát jel volt a lapelljén.

- Ez munkaszolgálatos! – kiáltotta, s egy percre a lökdösődés megszűnt. – Én is az voltam, ők velünk vannak! A hirtelenkedők visszahúzódtak, a fiú kifújta magát, látszott rajta a megkönnyebbülés.

- Honnan vagy?

- A Kilián laktanyából.

Andrisékat is onnan szerelték le vagy tíz hónappal előbb, amikor Magyarország be akart jutni az Egyesült Nemzetek szervezetébe. Állítólag az ENSZ kifogásolta, hogy az ország "osztályidegenek"-nek bélyegzeteket tart "rabszolga-munkán". Ők azok közé a szerencsés munkaszolgálatosok közé tartoztak, akik leszerelésével a kormány bizonyítani akarta "jóindulatát". Andrisék még le sem szereltek, az új rekruták már be is vonultak a hatalmas épület másik szárnyába. Beszélni akkor egymással nem lehetett. Most ez a fiú azt mondja, bár még dolgozni kellett járni, már kiképzést és fegyvert is kaptak. "Nem lehetne azokból a fegyverekből ide is hozni?"

- A laktanyában ismerek legalább ötven "muszos"-t, akik eljőnnének kifüstölni az ávosokat – mondta meggyőződéssel, s körülöttük az előbb még haragos emberek bízatták is, hozza a barátait. Andris vele tartott a Múzeum körútig. Ajánlkozott, hogy vele megy fegyverhordónak, de a másik nem akarta.

Néha még hallatszottak lövések a Rádió irányából, bár a Múzeumkert hátsó részéből a legtöbb tüntető már kijött. A tömeg haraggal reagált minden elcsattanó lövéshangra. Ezek az őrütek nem engedik, hogy lecsillapodjanak az emberek. Mikor a muszos fiú rokonszenves alakja eltűnt a Kálvin tér irányába, Andris már nem is tudta mit reméljen: visszajöjjenek fegyverekkel és másokkal, vagy azt, hogy ne jöjjenek. Érezte nincs joga elvárni, hogy a katona életét kockára tegye visszajövetelével. Rá, ebben a civilruhában senki nem fog emlékezni ebből a hatalmas zűrzavarból. De az egyenruhásokat ha megfogják, a statáriális bíróság azonnal halálra ítéli őket. Uramisten, mi lesz itt! De most még percenként változik a helyzet, pedig már éjjel tizenegy is volt.

Harc

A Kiskörútra, a Múzeum elé másik csoport érkezett: Rákóczi-katonaiskolások, fegyverrel. Fiatal fiúk, sötét egyenruhában, piros szegéllyel, bár nem katonai rendben, de fegyvelmezetten. Egyik-másik határozottan rendelkezett. Kérték az embereket, jöjjenek ki a Múzeumkertből, mert ők akarnak ott állást foglalni. Ők kitisztítják a Rádió udvarából az ÁVH-t. Micsoda komoly elszántságú fiúk-férfiak! Mert ugyan fiatal fiúk voltak, férfiként viselkedtek. Lárma és csindadratta nélkül. Extra fegyverük nem volt, különösebb segítséget sem akartak. Andris és néhányan bementek velük a szobrokon túl, de ott azt kérték, a fegyvertelenek maradjanak hátra.

- Ez nem annak való, aki nem ért fegyverekhez – mondták. Ha segítség kell, majd jövünk és kérünk. Az embereket irányítsák el innen, az utcákról is, nem akarjuk, hogy valaki is megsérüljön.

Még hangok hallatszottak a kertből, de egyszerre más fegyverek is megszólaltak, ropogó hangon és sűrűbben. Az emberek összenéztek: – Ezek a mieink voltak! Visszalóttak!

A Kilián laktanyás, ahogy ígérte, egy óra múlva visszatért. Katonákkal, fegyverekkel. Andris épp egy lőporfüstös arcú Rákóczi iskolással beszél, aki kijött a Körútra friss levegőért. Az arcuk felderült: jól jött az erősítés. Némi eligazítás után fegyverrel a kézben a "muszosok" is bevonultak a kertbe.

Most már a mellékutcákból is ki kellett vonni a tömeget. A lövöldözés erősödött, a csata komolyra vált, a kert hadszíntérré változott. Andrisék többen kérték az embereket, menjenek a Múzeum körútra, s még ott sem lehetnek mindig biztonságban. De onnan, ha kell, segíthetnek. Vagy lelassíthatnak egy esetleges hátbatámadást.

Ahogy az emberek kezdték érezni a golyók elleni tehetetlenségüket, úgy kezdett széledni a tömeg. Itt már nem tüntetésről volt szó. Molly és Imre már rég nem voltak Andrissal, nem is emlékezett, hol vesztették el egymást. Éjjel egy óra után még javában állt a harc, a lövöldözés. Lassan Andris is elindult a Kálvin tér felé. Villamosok működtek a téren túl. Nem Szentendrére, hanem Kelenföldre igyekezett, nővéréék lakásához. Ahogy az izgalomtól kifáradva felmászott a villamoslépcsőn, az egész nagyszerű nap s a most harcolók sorsa

gomolygott fejében. Jobb lesz-e azáltal, hogy harcolni kezdtek? Hogyan fognak erre reagálni a hatóságok – ki lehet-e majd velük egyezni? S a harcolók hogyan is vehetnék fel a harcot egy egész hadsereg ellen. Igaz, Petőfiék is innen indultak el, de nem ilyen esélytelenséggel. Ha csak az ÁVH-t vetik be, sorsuk meg van pecsételve. Milyen kár ezekért a bátor fiúkért! Ezek mind meg fognak halni. Vagy a harcban, vagy kivégzik őket. A kommunista rendszer megtorló. Amikor a villamos a hídon robogott át, már szeretett volna visszamenni, hogy rávegye őket, menjenek vissza a laktanyáikba, mert a hazának hosszú távon van szüksége bátor emberekre, akik nem szolgálják ki a szovjeteket. Nem hitte, hogy gyáva volna, amiért eljött. Félelmet nem érzett, csak a nagy önfeláldozás hiábavalóságát. Érezte, ha lenne valami fegyvere, nem a villamoson filozofálna, hanem közöttük lenne, segítene, hogy az ÁVH-t onnan kiűzzék, és talán a hatóságokat jobb belátásra bírják. De most mélyen sajnálta ezeket az elveszésre ítélt életüket. Remélte, hogy vissza tudnak majd onnan vonulni. Homlokával a peron hűvös ajtókeretéhez támaszkodott és szerette volna elsírni magát. Így csak a Gellért hegy sötéten föléhajló szilhuettjét bámulta, mint valami magas, vészjósló jelet.

Másnap hajnali ötkor, mintha földrengés kezdődne, remegtek az épületek és csikorgott, döngött a Fehérvári út. Szovjet tankoszlopok dübörögtek rajta be a városba. Hogy mernek beavatkozni!? – Uramisten mi lesz itt? – kapkodta magára ruháit. A gyárba? Nem. Vissza a Rádióhoz!

Aznap, a felkelők délelőtt tíz és tizenegy között elfoglalták a Rádió épületcsoportját.

Fülöp László

Tiszakécskén, Máramarosszigeten és Szentendrén nevelkedett. Fiatal korában munkaszolgálatra vitték Komlóra és Budapestre. Az 1956-os forradalomban aktív szerepet vállalt; 1957 január végén menekült Ausztriába. Tanulmányait Bécsben és az USA-ban végezte, mint építész és tervtervező, és 1975 óta a Minnesota-i és Wisconsin-i Egyetemeken mint egyetemi tervezési és építkezési igazgató dolgozott. Hosszú évek óta feleségével Sylvester Ágnessel együtt elkötelezett vezetője a Minnesotai Magyarok Szervezetének. Tagja az Amerikai Magyar Koalíció Igazgató Tanácsának, a Magyar Baráti Közösségnek, és az Amerikai Magyar Szövetségnek.